

Menn i damegarderoben?

Utfordringer i kjølvannet av loven om endring av juridisk kjønn

Manus til innlegg publisert i **Lov og Rett** 6.4.2022: [Menn i damegarderoben?: Utfordringer i kjølvannet av loven om endring av juridisk kjønn: Lov og Rett: Vol 61, No 3 \(idunn.no\)](#)

1 Kjønsidentitetsideologien og retten

Fra 1970-tallet har det vært mulig å få omregistrert sitt kjønn i folkeregisteret, men bare etter gjennomgått irreversibel sterilisering. Samfunnet ville ikke risikere at en kvinne som var omregistrert som mann, skulle føde barn.¹ Lov om endring av juridisk kjønn av 17.6.2016 nr 46, heretter omtalt som 2016-loven, endret dette. Skifte av registrert kjønn krever nå ikke lenger hormonell eller kirurgisk behandling. Dette var en riktig endring. Hvis loven i tillegg bidrar til å oppløse kjønnsrollene, ville det vært positivt. Men loven har problematiske sider.² Lovgiver unnlot å vurdere hvilke virkninger endring av juridisk kjønn skulle ha og bestemmelsene om aldersgrenser er vilkårlige.

Med 2016-loven oppstod en ny kjønnskategori: «juridisk kjønn». Når lovgivning ellers omtaler kjønn, oppstår spørsmål om det er det biologiske eller juridiske kjønn som det vises til. Begge kategoriene er objektivt konstaterbare: Biologisk kjønn er en naturvitenskapelig størrelse og etter 2016-loven er juridisk kjønn «det kjønn en person er registrert med i folkeregisteret».

Kjønsidentitetsideologien³ innebærer en tredje mulighet: «opplevd kjønn». Utredningen som lå til grunn for 2016-loven er kalt *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn*.⁴ Den bygger på en ekspertgruppe som mente at «den enkeltes opplevelse av kjønnsidentitet per definisjon er vedkommende sitt rette kjønn», og dette fikk tilslutning ved lovforslaget som åpnet for at «personer som opplever manglende samsvar mellom egen kjønnsidentitet og sitt registrerte juridiske kjønn selv kan begjære endring av juridisk kjønn».⁵

Kjønsidentitetsideologien har i de siste 10-15 årene blitt akseptert av beslutningstakere i mange land. Ideologien innebærer at kjønn, slik det benyttes til å klassifisere mennesker som mann eller kvinne (eller ingen av delene) må bestemmes utfra det som den enkelte føler seg som. *Kjønsidentiteten* blir dermed det vesentlige, ikke hvilket kjønn en person er født med. Det har vært hevdet at det er en menneskerett å skifte juridisk kjønn.⁶ Vekt på identitet er også et argument for at personer som ikke føler at deres identitet er i samsvar med deres biologiske kjønn («født i feil kropp»), skal ha rett til hormonbehandling og operasjoner («kjønnsbekreftende behandling») på det offentliges regning, hvis de ønsker det. I Norge har Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) stilt seg i spissen for utbredelse av ideologien.

En sentral kilde for rettsliggjøring av kjønsidentitetsideologien er de såkalte *Yogyakarta-prinsippene*, et politisk dokument vedtatt av en samling menneskerettsekspertene i Indonesia i

---

¹ Sigrid Sandal, «Kirurgi og byråkrati» i Anne Hellum og Anniken Sørli (red.), *Frihet, likhet og mangfold*, Oslo 2021, s 42-62, på s 56-62.

² En kritisk gjennomgang av loven finnes i Marit Halvorsen, «Om lov om endring av juridisk kjønn», *Lov og Rett*, 2018 s 457-473. DOI: <https://dx.doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2018-08-02>.

³ «Gender-identity ideology» brukes av bl a Helen Joyce, *Trans*, London 2021.

⁴ Utgitt av Helsedirektoratet i april 2015: [rapport_juridisk_kjonn_100415.pdf \(regjeringen.no\)](#).

⁵ *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn*, Helsedirektoratet 2015, s 10 og 105 og Prop. 74 L (2015-2016) *Lov om endring av juridisk kjønn* s 16-17.

⁶ Yogyakarta-prinsipp 3 kan tolkes slik (ved og i neste note). Jfr Anniken Sørli's PhD-avhandling «*The right to gender identity*», Oslo 2018, del I s 27 og del II Case study 3, pkt. VI (upaginert).

2006:⁷ «Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity.» Dokumentet beskriver hvordan menneskerettighetene bør gjennomføres for personer med en annen seksuell legning eller kjønnsidentitet enn flertallet. Prinsippene har hatt stor betydning for den rettslige utviklingen på feltet. «Gender identity» defineres innledningsvis slik:

«Gender identity is understood to refer to each person's deeply felt internal and individual experience of gender, [...] including the personal sense of the body (which may involve, if freely chosen, modification of bodily appearance or function by medical, surgical or other means) [...].»

Ingen skal bli tvunget til slike inngrep, og de skal ikke være vilkår for endring av juridisk kjønn (prinsipp 18 og 3). Det siste var nettopp poenget med 2016-loven.

Lov om endring av juridisk kjønn ble vedtatt og satt i kraft svært raskt, noe som klart preger forarbeidene. Drøftelser av konsekvenser av loven mangler med få unntak nær, og det gir opphav til mange juridiske spørsmål. Vi vil i denne artikkelen gi en oversikt over og drøfte enkelte av de spørsmålene som 2016-loven fører til: Bestemmelsene om hatefulle eller trakasserende ytringer beskytter nå også kjønnsidentitet og det er uklart hva det innebærer (punkt 2); hvem skal ha adgang til kjønnsdelte rom, som garderober (punkt 3); hvilket kjønn har den som har skiftet juridisk kjønn (punkt 4) og når skal det valgte kjønn brukes (punkt 5).

Utredningen *Rett til rett kjønn – helse til alle kjønn* omhandler både helsehjelp og rett til å skifte juridiske kjønn. Den helserettslige myndighetsalder på 16 år brukes av departementet for å begrunne aldersgrense på 16 år for å skifte juridisk kjønn uten foresattes samtykke. Det som i grunnen er to problemstillinger, blir dermed knyttet sammen. Bindeleddet mellom helsehjelp og juridisk kjønnsskifte kan være en antagelse om at den som skifter juridisk kjønn, ofte også vil ønske å endre kroppen. Spørsmål om aldersgrenser er derfor relevant å diskutere (punkt 6). Avslutningsvis tar vi opp noen andre virkninger av kjønnsidentitetsideologien (punkt 7) og spør om 2016-loven kan virke mot sin hensikt (punkt 8).

2 Hatefulle eller trakasserende ytringer?

Noen vil kanskje mene at denne artikkelen inneholder hatefulle eller trakasserende ytringer. Harry Potter-forfatter JK Rowling er blitt beskyldt for å være «transphobic»⁸ blant annet fordi hun på Twitter reagerte på bruken av uttrykket «people who menstruate» i stedet for «kvinner».⁹ Den engelske filosofiprofessoren Kathleen Stock så seg nødt til å forlate sin stilling ved universitetet i Sussex på grunn av hets og trusler etter blant annet å ha kommet med uttalelser om at «transkvinner» ikke burde ha adgang til kvinnegarderober.¹⁰

Stock er sitert slik i 2018 i [University lecturer criticised after declaring 'trans women are still males with male genitalia' \(pinknews.co.uk\)](#), lest 28.12.21: “However, many trans women are still males with male genitalia, many are sexually attracted to females, and they should not be in places where females undress or sleep in a

---

⁷ Både 2006-versjonen og utvidelsen i 2017 kan lastes ned, lest 29.1.22: [Official versions \(PDF\) – Yogyakartaprinciples.org](#). NOU 2009:14 «Et helhetlig diskrimineringsvern» s 168 sier at disse «er utledet fra» gjeldende menneskerettsinstrumenter.

⁸ Transfobi defineres i norske Wikipedia, lest 29.1.22, som avsky, frykt eller ubehag overfor transpersoner, herunder hatefulle ytringer.

⁹ [JK Rowling on Twitter: why the Harry Potter author has been accused of transphobia on social media platforms | The Scotsman](#), lest 28.12.21, gir et innblikk i debatten.

¹⁰ [Professor Kathleen Stock: what did the University of Sussex lecturer say on Twitter - and why has she resigned? | NationalWorld](#) lest 18.1.22.

completely unrestricted way [...] Violence against females is endemic. Trans women are biologically male, and though most are law-abiding, some small proportion are not. There is a general social need to continue to protect females in communal female-only spaces from the possibility of male violence.” For hennes syn nå, hør intervjuet med BBC 17.1.22: [BBC World News - HARDtalk, Kathleen Stock - Philosopher and Author](#).

Det er blitt nødvendig å ta stilling til om slike meningsytringer er straffbare. Etter endring i straffeloven, i kraft 1.1.2021, er det i Norge straffbart å fremsette «en diskriminerende eller hatefull ytring» på grunn av noens «kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk», straffeloven § 185 annet ledd bokstav d. Å nekte noen tjenester av samme grunn er straffbart etter § 186. Ifølge § 185 annet ledd regnes «det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen» som diskriminerende eller hatefull ytring.

I forarbeidene til endringen i strl § 185 heter det at den bare rammer «kvalifisert krenkende uttalelser» og at den må tolkes med Grunnloven § 100 som rettesnor, jfr HR-2018-674-A avsnitt 15.¹¹ I utredningen fra professor Kjetil Mujezinović Larsen som lå til grunn for lovendringen, er det ikke gitt noen eksempler på hatefulle ytringer på det nye grunnlaget.¹² Det står intet i proposisjonen som skulle tilsi at standpunktene til Rowling og Stock ville rammes av den norske strl § 185. Forarbeidene gir heller ikke grunnlag for å si at bruk av «feil» pronomen, som «han» om en «transkvinne»,¹³ vil bli rammet. Under høringen ble det uttrykt bekymring for at det nå ville bli straffbart å forfekte standpunkter som noen opplevde som krenkende. En nærmere analyse ble etterlyst. Justisdepartementet unnlot å kommentere dette i proposisjonen.¹⁴

LDO har en egen faggruppe som prioriterer «trakassering og hatefulle ytringer» på grunn av kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.¹⁵ Ombudet håndhever ikke straffeloven, og straffebestemmelsen i likestillings- og diskrimineringsloven (nr 51/2017), § 39, gjelder ikke dette grunnlaget. Ombudet har allikevel karakterisert enkelte ytringer som hatefulle, i forbindelse med en sak om adgang til kjønnsdelte rom.

Saken gjaldt en «transkvinne» (se note 13 her) som ble nektet adgang til dametoalettet på en restaurant, se omtale i Stavanger Aftenblad 18.3.21, [Ble kastet ut av dametoalettet på Stavanger-restaurant: – Ydmykende og upassende \(aftenbladet.no\)](#). Personen ble av personalet oppfattet som en mann, mens personens juridiske kjønn var kvinne. Som gjesteskribent på nettstedet Subjekt skrev daværende likestillings- og diskrimineringsombud Hanne Bjurstrøm den 24.3.21: [Ulike meninger er helt OK, men å spre transhat er faktisk forbudt | Subjekt](#). De såkalte transhat-ytringene kom i kommentarfeltet på ombudets Facebookside, etter at hun hadde omtalt saken der. Det er ukjent hva de inneholdt, da ombudet slettet dem og senere nektet innsyn i dem, se innlegg av Anne Kalvig og Marianne Brattgjerd: [Ytringsfridomsutval, lovverk og ei utfordring til Kierulf-utvalet \(krono.no\)](#).

Grunnlaget for LDOs befatning med ytringer er likestillings- og diskrimineringsloven § 13 «Forbud mot å trakassere», som blant annet rammer ytringer «som har som formål eller virkning å være krenkende, skremmende, fiendtlige, nedverdiggende eller ydmykende». Ordet «hatefull» er reservert for straffeloven. I sin tolkning av hva som er en trakasserende ytring,

¹¹ Prop. 66 L (2019–2020) kap 8.2.1. Se nå også HR-2020-2133-A avsnitt 28-42 (begge disse er om rasistiske ytringer). Per 28.12.21 foreligger én dom om kjønnsidentitetsytringer, Hordaland tingrett 18.12.21, som ga betinget fengsel og bot for straffbar hets på Facebook.

¹² [utredning---det-strafferettslige-diskrimineringsvernet.pdf \(regjeringen.no\)](#), skrevet av Kjetil Mujezinović Larsen i 2016. Hans eksempel s 71 gjelder diskriminering på et utested.

¹³ «Transkvinne» blir av Bufdir (note 82 her) forklart som «en person som er født som mann, men som har en kvinnelig kjønnsidentitet».

¹⁴ Prop. 66 L (2019–2020) *Endringer i straffeloven mv.* s 69.

¹⁵ [LDO - LHBTIQ+](#), lest 18.1.22.

plikter LDO å tolke «sin» lov i lys av Grunnloven § 100 og menneskerettsbestemmelsene, i likhet med påtalemyndigheten ved håndheving av straffeloven.

Også i Norge er det i den offentlige debatten blitt hevdet at visse standpunkter i transspørsmålet er å anse som helseskadelige, diskriminerende eller hatefulle ytringer,¹⁶ for eksempel generelle uttalelser om at en mann som har skiftet juridisk kjønn til kvinne, fortsatt er en mann. Da Frode Saugestad skrev i Aftenposten at «menn i kvinneidrett er juks», fremholdt han samtidig: «Som utdannet trener for barn og ungdom risikerer jeg i dag å bli anmeldt for diskriminering og hatprat om jeg nekter gutter å delta på jentelag.»¹⁷ Vi tar det for gitt at politiet ikke vil engasjere seg på grunn av slike uttalelser. Hva likestillingsmyndighetene vil mene, er mer usikkert, se nedenfor i punkt 3.1.

3 Adgang til kjønnsdelte rom – likestillingsmyndighetenes praksis

3.1 Trakassering

Adgang til kjønnsdelte rom er ikke lovregulert, heller ikke i 2016-loven (se 5.2 nedenfor). Det finnes heller ingen rettspraksis om trakassering eller diskriminering i denne forbindelse, men det foreligger uttalelser fra likestillingsmyndighetene som viser deres praksis.

LDO kan ikke lenger treffe enkeltvedtak.¹⁸ Likestillings- og diskrimineringsloven håndheves siden 1.1.2018 utelukkende av Diskrimineringsnemnda, uten forvaltningsmessig klageadgang.¹⁹ Tidligere var LDO førsteinstans og Diskrimineringsnemnda klageinstans.

Hittil finnes én avgjørelse om damegarderøber i kategorien Trakassering, Diskrimineringsnemndas uttalelse 17.9.2018 i sak 18/68.²⁰

Saken gjaldt B, en mann som hadde endret juridisk kjønn til kvinne. B hadde ifølge nemndas vedtak ikke gjennomført «kjønnsbekreftende behandling».²¹ B trente ved et treningscenter. Det gjorde også kvinnen A. Hun tok to ganger kontakt med B om bruk av damegarderoben. Ifølge daglig leder ved senteret ble A provosert av at en person med penis var i damegarderoben og sa at transseksuelle ikke hadde noe der å gjøre.

B klaget til LDO, som i 2017 konkluderte med at A ved den siste hendelsen i garderoben handlet i strid med forbudet mot trakassering på grunn av kjønnsidentitet/kjønnsuttrykk.²² Saken ble vurdert etter den nå opphevede diskrimineringsloven om seksuell orientering (nr 58/2013) § 8, som forbød trakassering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Loven definerte trakassering som «handling, unnløtelser eller ytringer som virker eller har til formål å virke krenkende, skremmende, fiendtlige, nedverdiggende eller ydmykende».²³ Ombudet mente at A's uttalelser objektivt sett var ydmykende og fornædrende. Ytringsfriheten ble ikke vurdert.

¹⁶ Se f eks, lest 29.1.22: [p3.no » Jane er lei av å måtte forsvare hvem hen er](#), intervju med en «ikke-binær» person.

¹⁷ Se overskriften på Saugestads kronikk 3.12.20, [Menn i kvinneidrett er juks \(aftenposten.no\)](#). Her listes opp en rekke biologiske menn som nå dominerer sine respektive kvinneidretter.

¹⁸ Jfr Prop. 80 L (2016-2017) om diskrimineringsombudsloven, kap 6.5: ombudets dobbeltrolle som lovhåndhever og pådriver ble sett som problematisk.

¹⁹ Lov om Likestillings- og diskrimineringsombudet og Diskrimineringsnemnda (nr 50/2017) § 2.

²⁰ [68-2018-uttalelse-anonymisert.pdf \(diskrimineringsnemnda.no\)](#)

²¹ Bufdirs ordliste (note 82 her) sier: «Kjønnsbekreftende behandling er kirurgisk og/eller hormonell behandling, og/eller psykoterapi som bidrar til at en person skal kunne fungere i overensstemmelse med sin kjønnsidentitet.»

²² Ombudets uttalelse av 22.12.2017 i sak 17/1010 (ikke publisert).

²³ Se nå tilsvarende i likestillings- og diskrimineringsloven av 2017 § 13 jfr § 6.

A klaget til Diskrimineringsnemnda, som delte seg.²⁴ Flertallet på to mente at A ikke hadde trakassert B på grunn av kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Flertallet sa blant annet:²⁵

«Slik flertallet vurderer det var As uttalelse ikke rettet direkte mot B, men mot en kjønnsdelt garderobeløsningen [sic] som ikke var tilrettelagt for kjønns mangfold. As spørsmål om garderobebruk må også ses i lys av at A hadde tatt kontakt både med senterledelsen og ombudet for å få avklart hvem som kunne benytte seg av en damegarderobe. Fra senterledelsen skal hun ha fått høre at transpersoner med mannlige genitalier ikke hadde tilgang til kvinnegarderoben. På denne bakgrunn mener flertallet at As uttalelser må sees som opplysninger om at B var på feil sted.

[...] Garderobebruk for personer som har skiftet juridisk kjønn er et spørsmål som ikke har fått sin rettslige avklaring. [...] Så lenge spørsmålet om garderobebruk for transpersoner er uavklart, vil transpersoner måtte forvente reaksjoner ved bruk av tradisjonelt kjønnsdelte garderober. Selv om det kan være ubehagelig for transpersoner å bli utsatt for spørsmål om hva de gjør i damegarderoben, kvalifiserer ikke dette til å bli kalt trakassering. Det må være en viss terskel før man tar i bruk en såpass sterk karakteristikk av en uttalelse.»

Mindretallet mente at: «Uttalelsene var egnet til å krenke Bs kjønnsidentitet, når det stilles spørsmål ved hennes rett til å bruke damegarderoben.» Mindretallet tok det således for gitt, uten nærmere begrunnelse, at det finnes slik «rett», noe flertallet mente var uavklart.

Flertallet ser ut til å vurdere As utsagn i et ytringsfrihetsperspektiv: hun hadde rett til å uttrykke sin mening. Mindretallets uttalelse er fri for dette perspektivet. Det gir grunn til å spørre om likestillingsmyndighetene er tilstrekkelig innforstått med betydningen av ytringsfriheten som en overordnet rettskilde (Grl § 100, EMK art 10).

Avgjørelsen tilsier at det altså er lov å *uttrykke* at biologiske menn ikke hører hjemme i damegarderober, selv om det kan oppleves ubehagelig for den som kjenner seg krenket. Dette er en viktig avklaring fordi det i trakasseringsbestemmelsen tales om ytringer som *virker* krenkende. Ordlyden kan skape uklarhet. Som fremholdt av Hustad og Larsen i forbindelse med det strafferettslige vernet mot hatefulle ytringer, finnes det intet vern mot å bli fornærmet, og det må anlegges et objektive perspektiv.²⁶ En slik forståelse ser vi også i senere avgjørelser fra Diskrimineringsnemnda.

Se Anne Jorun Bolken Ballangrud og Margrethe Søbstad, *Likestillings- og diskrimineringsloven. Lovkommentar*. Oslo 2021, s 288-289 om sak 19/273, der «en avdelingsleder i en kommune hadde sagt til en vikar som gjennomgikk kjønnsbekreftende behandling fra kvinne til mann at han ikke kunne ha skjegg om han skulle sitte i resepsjonen» og sak 20/287 om uttalelsen «alle kvinner har en vagina» («er åpenbart cisseksistisk»). Uttalelsene var objektive sett ikke trakassering. - I sak 21/108 klaget en person over at hun var omtalt som mann på Facebook, «feilkjønn av transfolk er hatvold». De to siste sakene ble henlagt, jfr diskrimineringsombudsloven (nr 50/2017) § 10 tredje ledd.

3.2 Diskriminering

Et annet spørsmål er om treningssenterets ledelse i sak 18/68 kunne ha nektet B adgang til damegarderoben.²⁷ Dette må ses som en *handling* og ikke en ytring, jfr likestillings- og diskrimineringsloven §§ 6 flg. om forskjellsbehandling.

Et tilsvarende spørsmål ble avgjort av Diskrimineringsnemnda 1.12.21, sak 21/387 (kategorien Varer og tjenester).²⁸ Person A, som hadde skiftet fornavn og juridisk kjønn, tok

²⁴ Diskrimineringsnemndas sak 68/2018, uttalelse av 17.09.2018.

²⁵ Flertallet besto av en fylkesnemndsleder og en partner i et stort advokatfirma. Mindretallet var en pensjonert lagdommer i Agder.

²⁶ River Hustad og Kjetil Mujezinović Larsen, «Det strafferettslige vernet mot diskriminering og trakassering av LHBT-personer» i Hellum og Sørli (red.), 2021, s 375-407, på s 405-406.

²⁷ Dette var ikke tema i sak 18/68, som kun gjaldt forholdet mellom de to som gjestet garderoben.

²⁸ [Sak #21/387 \(diskrimineringsnemnda.no\)](#)

inn på en campingplass. Eierne av plassen ba A bruke herreavdelingen i sanitæranlegget, selv om A hadde juridisk kjønn kvinne. Det ville ikke A. Eierne hevdet at A kunne bruke opptil én time ved servanten i dameavdelingen og at det virket som om hun ønsket å fremprovosere en reaksjon.

Nemnda fant at det forelå direkte forskjellsbehandling og at denne ikke var lovlig etter § 9 første ledd fordi den ikke var nødvendig, selv om den var saklig begrunnet. Eierne kunne ha forsøkt å snakke med de andre gjestene (som hadde reagert) for å finne en løsning. Nemnda la til grunn at A «gjorde alt av mer private ærend inne på låst toalett med egen vask», blant annet barbering.

I en avgjørelse fra 2016 behandlet det danske Ligebehandlingsnævnet bruk av damegarderobe i svømmehall.²⁹ Klager hadde juridisk kjønn kvinne, men «fremtræder fysisk som en mann». En ansatt sa at klager ikke kunne benytte omkleddningsrommet for kvinner, men i stedet kunne bruke et særskilt omkleddningsrom, som ellers var for handicappede. Nævnet konkluderte med at det ikke forelå forskjellsbehandling på grunn av kjønn, behandlingen var ikke i strid med likestillingsloven. Kjønnsdelte omkleddningsrom er vanlig, brukere som fremstår som kvinner, kler seg om sammen med kvinner, og likedan for menn. Saken gjaldt ikke forskjellsbehandling på grunn av kjønn, men at klager av bluferdighetshensyn ikke kunne bruke kvinnenens rom.

Hva gjelder hensynet til bluferdigheten (se også 4.3 nedenfor), nevner vi at det i forarbeidene til loven om likestilling mellom kjønnene av 1978 (nr 45/1978) ble uttalt at separate sovevogner og toaletter ikke skulle regnes som forskjellsbehandling i lovens forstand. Departementet la vekt på «at kjønnene etter vanlig oppfatning i visse situasjoner har ønske om og krav på å være atskilt».³⁰

I en kritikk av høringsnotatet med lovutkast fra 1974, fremholdt Tove Stang Dahl m.fl. at dette ikke dreide seg om bluferdighet og anstendighet, men at «kvinnens situasjon i mannsamfunnet [...] tilsier at det er nødvendig å verne henne mot fysiske og psykiske overgrep».³¹ Dette synspunktet har fremdeles aktualitet. Det dreier seg ikke om hvorvidt «transkvinner» er mer tilbøyelige til overgrep enn andre, men om hvordan situasjonen oppfattes av en kvinne som møter en person i garderoben som hun opplever som en mann. Bluferdighet er kanskje et gammeldags uttrykk, men like fullt en dekkende beskrivelse av manges følelser.

4 Hvilket kjønn har den som har skiftet juridisk kjønn?

4.1 Innledning

Var for eksempel B i garderobesaken fra 2018 (se 3.1) mann eller kvinne etter å ha skiftet sitt juridiske kjønn fra mann til kvinne? Noen vil hevde at det er Bs soleklare rett å bli omtalt som en kvinne, slik uttalelsen fra nemndas mindretall gjorde («hennes rett»).

Man bør ikke diskutere bestemte enkeltindividets kjønn; levende mennesker skal slippe å bli brukt som alminnelig eksempel. Det må likevel generelt avklares hvilket kjønn den som har skiftet juridisk kjønn har. Svaret må bero på hva som menes med «kjønn» i lovgivningen ellers. Søk i Lovdatas base NL den 5.1.22 på «kjønn» ga treff i 67 lover. Basen gir 147 treff

²⁹ [Ligebehandlingsnævnets afgørelse om køn - adgangsbeholdning - ej medhold \(retsinformation.dk\)](#)

KEN nr 9383 av 02/03/2016. Lars Andre Strøm Arnesen, *Lov om endring av juridisk kjønn. Lovkommentar*, Oslo 2020, nevner denne saken på s 118. Det er så vidt vites ingen nyere avgjørelser om dette tema nå.

³⁰ Ot.prp. nr. 33 (1974–1975) *Lov om likestilling mellom kjønnene*, s 31.

³¹ Tove Stang Dahl, Kjersti Graver, Anne Hellum og Anne Robberstad, *Juss & juks*, Oslo 1975, s 22.

på «mann», men bare 44 på «kvinne». Det er derfor nødvendig å bringe på det rene om kjønn/mann/kvinne i lovttekster viser til biologisk eller juridisk kjønn.

4.2 Hva er et kjønn?

Svenskene legaldefinerer «kjønn» i diskrimineringslagen 1. kap. 5 §: «I denna lag avses med [...] kön: att någon är kvinna eller man [...]»³² Slik har jo også vi vært vant til å tenke på det, helt generelt, og i den biologiske betydningen av kjønn.

Som nevnt er kjønnsforståelsen som ligger til grunn for 2016-loven at du *er* det kjønn du føler deg som. Samtidig sies det i utredningen (s 10) at en tar utgangspunkt i «kvinnelig/mannlig kjønn tillagt ved fødsel», det som vanligvis kalles biologisk kjønn, et uttrykk utredningen unngår.³³ I loven benyttes ordet «fødselskjønn» i § 6 annen setning.

Men hva betyr «kjønn» i andre lover? For å snevre inn antallet lover der kjønn forekommer, søkte vi i Lovdatas base NL på «samme kjønn». Den 3.1.22 kom treff i fem ulike lover: straffeprosessloven § 201 (personlig ransaking), domstolloven § 92 (meddommere), ekteskapsloven §§ 1 og 13 (inngåelse), lov om psykisk helsevern § 4-6 (kroppsvistasjon) og adopsjonsloven § 13 (fra utlandet). Hver lov må i prinsippet undersøkes for seg. Her drøftes bare straffeprosessloven § 201.

4.3 Kan en kvinne kreve å bli ransaket av en annen kvinne?

Straffeprosessloven (nr 25/1981) § 201 annet ledd lyder:

«Når hensynet til ærbarhet tilsier det, skal personlig ransaking utføres ved en person av samme kjønn som den ransakingen gjelder.»

Undersøkelsen skal utføres så skånsomt som mulig, se første ledd.

I sin kommentarutgave til 2016-loven drøfter advokat Lars Andre Strøm Arnesen om en kvinnelig mistenkt kan nekte å la seg ransake av en politiperson som kvinnen mener er en mann, når politipersonen er registrert som kvinne. Han fremholder at politipersonen kan oppleve det som nedverdiggende å bli «feilkjønn», hvilket trekker i retning av at den mistenkte ikke kan nekte. Arnesen mener likevel at hensynet til den mistenkte vil veie tyngre enn hensynet til den politiansatte. Han konkluderer med at spørsmålet må løses på grunnlag av likestillings- og diskrimineringsloven, ikke straffeprosessloven.³⁴

Det siste kan ikke være riktig. Straffeprosessloven må anses som en særlov som går foran likestillings- og diskrimineringsloven når det gjelder kroppsransaking, selv om sistnevnte lov er nyere. Etter straffeprosessloven fremstår det som åpenbart at kvinnen kan nekte ransakingen. At problemstillingen ikke er drøftet i forarbeidene til straffeprosessloven, som Arnesen gjør et poeng av, kan ikke tillegges vekt. Lovgiver mente utvilsomt biologisk kjønn. Ingen forestilte seg i 1887, da straffeprosessloven ble vedtatt, at dette kunne omfatte menn som opplevde seg som kvinner.

Straffeprosessloven av 1887 § 226 annet ledd lød opprinnelig: «Personlig Ransagning af en Kvinde skal, naar Hensyn til Blufærdighed kræver det, foretages ved Kvinder.» Se f.eks *Lov om rettergangsmaaden i straffesager af 1. juli 1887*, udgivet af P. Kjerschow. Denne bestod inntil loven ble avløst av den nye straffeprosessloven i 1986, da bestemmelsen ble gjort gjeldende for begge kjønn ved formuleringen «person av samme kjønn» i § 201

³² [Diskrimineringslag \(2008:567\) Svensk författningssamling 2008:2008:567 t.o.m. SFS 2017:1128 - Riksdagen](#)

³³ Uttrykket biologisk kjønn forekommer så å si ikke i utredningen, det samme gjelder Prop. 74 L (2015-2016).

³⁴ Arnesen 2020 s 150-151. Arnesen behandler likestillings- og diskrimineringsloven s 106-124, men går her ikke inn på denne situasjonen.

annet ledd og bluferdighet ble erstattet av ærbarhet. Regelen ble sagt å samsvare med den gamle loven, «men er gjort mer generell», *Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker* 1969 s 252 om § 204 annet ledd.

I det ikke vedtatte utkastet til ny straffeprosesslov blir hensynet til ærbarhet i § 201 erstattet av «når det er grunn til det» i utkastets § 18-6 annet ledd, NOU 2016: 24 *Ny straffeprosesslov*, s 53 jfr 614: «Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på om det må antas at den som ransakes, [...] vil reagere negativt på å bli undersøkt av det annet kjønn.» Dermed tas formålet ut av lovteksten, en må lese forarbeidet for å se at opplevelsen til den som skal ransakes, skal være det viktigste. – Ordet kjønn består og må tolkes som i gjeldende lov.

Konklusjonen må bli at «kjønn» i straffeprosessloven § 201 i utgangspunktet betyr biologisk kjønn. Hvorvidt 2016-loven har betydning for tolkningen av straffeprosessloven, må avgjøres på grunnlag av § 6 i 2016-loven, se neste punkt.

5 Når skal nytt juridisk kjønn brukes?

5.1 Lov- og forskriftsregulerte tilfeller

I § 6 første ledd første setning heter det: «Det juridiske kjønn skal legges til grunn ved anvendelsen av andre lover og forskrifter.»³⁵ Ordlyden begrenser anvendelsen til spørsmål som er lovregulerte, i vid forstand. Anvendt på straffeprosessloven § 201 tilsier ordlyden i § 6 at en mistenkt kvinne må finne seg i å bli ransaket av en person som hun opplever som mann. Politipersonens opplevelse vil gå foran den mistenkte kvinnens. En slik tolkning vil undergrave formålet med straffeprosesslovens bestemmelse. Eksemplet viser at bestemmelsen i § 6 første setning nok må tolkes innskrenkende. Det samme kan gjelde i relasjon til mange andre lover. Loven om endring av juridisk kjønn kan ikke sette til side de hensynene som andre lover ivaretar, for eksempel retten til privatliv, personlig integritet og religionsfrihet.³⁶ I slike tilfeller må «kjønn» tolkes som biologisk kjønn, ikke som valgt juridisk kjønn.

Spørsmålet om virkningen av endring av juridisk kjønn for annen lovgivning er stort sett ikke omhandlet i forarbeidene. Lovgiver kan da vanskelig sies å ha tatt et valg om at alle andre lover og forskrifter skal vike for 2016-loven. Det lovgiver hadde for øye, var «for eksempel» eller «blant annet» regler om kjønnskvolter, herunder i domstoloven, likestillingsloven, aksjeselskapslovgivning og bioteknologilovens regler om assistert befruktning.³⁷ Det finnes ikke drøftelser av virkningen (for lovregulerte tilfelle) bortsett fra for foreldreskap og fødsel, som er regulert direkte i § 6. Torstein Frantzen trakk denne slutningen: «Juridisk får loven liten praktisk betydning for de berørte utover en nokså merkverdig mulighet til å bli kjønnskvoltert på bakgrunn av selvvalgt kjønn.»³⁸ Fraværet av vurderinger av lovens rettslige virkninger var hovedinnvendingen fra representantene fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, som stemte mot loven i Stortinget.³⁹

Forarbeidene til lov om endring av juridisk kjønn er i det hele tatt knappe.

Utredningen *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn* inneholdt ikke forslag til lovtekst, det kom først ved departementets høringsnotat av 25.6.15 som ble sendt ut med frist 15.11.15. Notatet ble ikke sendt til politiske kvinneorganisasjoner. Behandlingen i Prop. 74 L (2015-2016) av lovutkastets virkninger fyller ca én side (31-32). Høringsinstansen Skeiv Ungdom ba om at det nye juridiske kjønn

³⁵ Reglene i § 6 annen og tredje setning om foreldreskap og foreldreansvar og annet ledd tas ikke opp her.

³⁶ Jfr Alaattinoğlu, Arnesen og Sørli, «Retten til kjønnsidentitet og juridisk registrering av kjønn: utviklingslinjer fra menneskerettsdomstolens praksis og norsk rett» i Hellum og Sørli (red.), 2021, s 63-93, på s 90. De skriver som om det er usikkert om disse hensynene ble vurdert, etter vår mening ble de åpenbart ikke det.

³⁷ Prop. 74 L (2015-2016) s 5, 31 og 37. Det kommer heller ikke noe mer i Innst. 315 L (2015-2016). I stortingsdebatten kom ingen av talerne inn på spørsmålet om lovens virkning. Jfr Halvorsen 2018 s 458, 462 og 471 og Alaattinoğlu, Arnesen og Sørli 2021 s 87-90.

³⁸ Torstein Frantzen, «Forslag til ny lov om endring av kjønn – kommentar til lederartikkel i FAB nr. 4 2015», *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 2016 s. 94-97. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9553-2016-01-06>.

³⁹ Jfr Innst. 315 L (2015-2016) s 7-9.

måtte «anerkjennes i alle sammenhenger». Uttalelsen er ikke kommentert i proposisjonen. Man holdt fast ved høringsnotatets formulering, som tilsvarer den vedtatte bestemmelsen.

Proposisjonen fyller 35 små sider og drøfter hverken motforestillinger mot eller betenkeligheter ved lovforslaget.

Loven om endring av juridisk kjønn har ingen generelle håndhevingsregler. Konflikter som loven kan gi opphav til, vil derfor lett havne hos Diskrimineringsnemnda. Men nemnda kan ikke behandle konflikter mellom diskrimineringsvernet og andre lover.⁴⁰ Disse må løses av domstolene.

5.2 Ikke-regulerte tilfeller

Som påpekt av Arnesen i lovkommentaren, tyder ordlyden i § 6 første setning på at loven ikke gjelder på områder som *ikke* er lov- eller forskriftsregulert, for eksempel treningsgarderobes og toaletter på restauranter.⁴¹ Lovforarbeidene tilsier heller ikke en annen løsning. I proposisjonen nevnes ett konkret eksempel: Blant andre Harry Benjamin Ressursenter stilte spørsmål om endringen av juridisk kjønn ville utløse en rett til «kjønnsbekreftende behandling». I proposisjonen sier departementet at loven ikke regulerer dette spørsmålet.⁴² Svaret er ikke begrunnet, men det er nærliggende å slutte at departementet leste lovteksten antitetisk. Som Marit Halvorsen har fremhevet, gir ikke loven hjemmel for å pålegge offentlige instanser og privatpersoner plikter på ikke-regulerte områder.⁴³

Både Tyskland og Storbritannia har i sine tilsvarende lover bestemmelser om virkninger av endring av juridisk kjønn.⁴⁴ Den tyske Transsexuellengesetz § 10 (1) sier at det nye kjønn skal gjelde for alle rettigheter og plikter som er avhengig av kjønn, hvis ikke annet er bestemt ved lov.⁴⁵ I Storbritannia følger det av Gender Recognition Act Sec. 9 (1) at det nye kjønn skal gjelde for alle formål, skjønt med en rekke unntak.⁴⁶ Blant annet kan sportsarrangører nekte deltagelse hvis det er nødvendig for å sikre rettferdig konkurranse eller andre deltageres sikkerhet, Sec. 19 (2).⁴⁷

Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn omtaler de britiske og de tyske lovene (s 95-96), så vi går ut fra at departementet, som utarbeidet lovutkastet, var kjent med disse. Det må derfor være tatt et bevisst valg om at 2016-loven skulle ha et snevrere virkeområde, ved å si at den bare skal legges til grunn «ved anvendelsen av andre lover og forskrifter».

5.3 Konklusjon

---

⁴⁰ Se Anne Hellum, «Individets vern mot diskriminering på grunnlag av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk: et vern på majoritetens premisser?» i Hellum og Sørli (red.) 2021, s 306-343, på s 324-325 med henvisninger.

⁴¹ Arnesen 2020 s 115 om garderobe- og toalettbruk og s 142 som kommentar til § 6: «De uregulerte tilfellene faller således utenom.»

⁴² Prop. 74 L (2015-2016) s 31-32.

⁴³ Halvorsen 2018 s 460-462 og 465-466.

⁴⁴ Endringen skal i disse landene legges til grunn «for alle juridiske formål» sier Arnesen 2020 s 66 (om tysk rett) og 69 (om britisk rett), det er noe upresist.

⁴⁵ [TSG - Gesetz über die Änderung der Vornamen und die Feststellung der Geschlechtszugehörigkeit in besonderen Fällen \(gesetz-im-internet.de\)](https://www.gesetze-im-internet.de/tsg_2013/index.html): “richten sich seine vom Geschlecht abhängigen Rechte und Pflichten nach dem neuen Geschlecht“.

⁴⁶ [Gender Recognition Act 2004 \(legislation.gov.uk\)](https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/10/section/9): “the person’s gender becomes for all purposes the acquired gender”.

⁴⁷ Jfr Arnesen 2020 s 69. På dette grunnlag vedtok Det internasjonale rugbyforbundet at biologiske menn ikke kan delta i kvinnerugby, se Saugestad i note 17 og <https://www.world.rugby/news/591776/world-rugby-approves-updated-transgender-participation-guidelines>.

Etter dette er konklusjonen at det juridiske kjønn skal brukes på noen områder som er regulert av lov eller forskrift, men ikke på alle. Bortsett fra tilfeller som er eksplisitt vurdert i forarbeidene, særlig regler om kjønnskvolter, må det vurderes særskilt fra regel til regel hvilken forståelse av kjønn som skal gjelde. Likestillings- og diskrimineringsloven har liten eller ingen plass i slike vurderinger.

På *uregulerte* områder får loven om endring av juridisk kjønn ikke anvendelse, jfr § 6 første ledd første setning. Dette gjelder for eksempel garderober, toaletter, foreninger og idrett. Slike områder er underlagt privat autonomi innenfor de grenser som øvrig lovgivning setter, slik som arbeidsmiljøloven og likestillings- og diskrimineringsloven.

6 Lovens vilkår: aldersgrensene

6.1 Under 6 år

Det gjelder ingen nedre grense for endring av juridisk kjønn, se § 4 tredje ledd. Men for barn under 6 år kan endring bare skje hvis «barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling». Dette gjelder svært få, og denne aldersgruppen vil derfor ikke bli drøftet her.⁴⁸

6.2 Fra 6 til 16 år

For barn og unge mellom 6 og 16 år fastsetter § 4 annet ledd at de må søke «sammen med den eller de som har foreldreansvar». Er foreldrene uenige, kan det juridiske kjønn likevel endres «dersom dette er til barnets beste». Det avgjøres av Statsforvalteren i Oslo og Viken med klagerett til Nasjonalt klageorgan for helsetjenesten, § 5 annet ledd.

For dette store aldersspennet følger det implisitt av forarbeidene at barnet selv er modent nok til å bestemme at det vil endre juridisk kjønn, dog med støtte av en av foreldrene.⁴⁹ For foreldre som ikke vil ivareta barnets beste ved å samtykke, antydes at barnevernet kan treffe vedtak om omsorgsovertakelse (barnevernloven § 4-12).⁵⁰ I Sverige har det forekommet at barnevernet fratok foreldre omsorgen fordi de motsatte seg barnets ønske om endring.⁵¹

I denne forbindelse er det nødvendig å si noe om såkalt kjønnsbekreftende behandling, som har som formål å skape bedre samsvar mellom kroppen og det opplevde kjønn.⁵²

Skifte av juridisk kjønn og «kjønnsbekreftende behandling» er formelt sett to helt forskjellige spørsmål. Ideologisk henger de likevel nært sammen: Du har krav på å ha status som og å se ut som det kjønn du vil.⁵³ Loven fra 2016 bekrefter synet om at du *er* det kjønn du føler deg som. Da må du fysisk også få se ut som det kjønn du «virkelig» er. Mange unge krever nå medisinsk behandling for å gjennomføre dette, se nedenfor punkt 8. Vi tror det kan være en sammenheng mellom ønske om slik behandling og muligheten for å skifte juridisk kjønn.

---

⁴⁸ Anne Wæhre, «Medisinsk perspektiv på behandling av medfødt variasjon i kroppslig kjønnsutvikling og kjønnsinkongruens hos barn og unge» i Hellum og Sørli (red.) 2021, s 200-224, på s 204, jfr nedenfor ved note 78.

⁴⁹ Prop. 74 L (2015-2016) s 28, der det argumenteres med at barn under 6 år *ikke* er så modne.

⁵⁰ Prop. 74 L (2015-2016) s 27. Resonnementet fremgår ikke direkte av proposisjonen, det er vår slutning.

⁵¹ Jfr Kajsa Ekis Ekman, *Om könets existens*, Stockholm 2021, s 195-196. Jfr Dentons 2019 (note 71 her) s 14 pkt 6: Statene skal iverksette tiltak mot foreldre som nekter å samtykke til den unges ønsker.

⁵² *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn* s 123-126 og Sørli 2018, siste henvisning i note 6 her. Se drøftelsen hos Reidar Schei Jessen og Kirsten Sandberg, «Psykologisk og medisinsk behandling av barn og ungdom med kjønnsinkongruens – en fagetisk og menneskerettslig diskusjon» i Hellum og Sørli (red.) 2021, s 225-265, på s 237-256.

⁵³ Se f eks Nico Miskov Friberg 19.3.20 i [Transaktivister er også en del af kønsforskningen | Kilden \(kjonnforskning.no\)](https://www.kjonnforskning.no) om «adgang til transspecifik sundhed og juridisk kønsskifte».

Etter pasient- og brukerrettighetsloven (nr 63/1999) § 2-1 b annet ledd har alle «rett til nødvendig helsehjelp fra spesialisthelsetjenesten». All helsehjelp må være forsvarlig. Hva som er faglig forsvarlig, er ikke et juridisk, men et medisinsk-vitenskapelig spørsmål. Det avgjøres på grunnlag av internasjonalt anerkjente prinsipper om hva som regnes som *lege artis*.⁵⁴ Behandling av pasienter med kjønnsdysfori (ubehag ved kroppens kjønn) vurderes ut fra hva som anses som nødvendig og medisinsk forsvarlig. Dette kan skifte over tid og leger kan ha ulikt syn. Justisdepartementet uttalte i 1960 at operative inngrep ville gå klar av straffelovens regler om legemsbeskadigelse dersom inngrepet kunne anses som medisinsk nødvendig og pasienten samtykket.⁵⁵ De grunnleggende kriteriene er stadig de samme. For personer under 18 år må i tillegg «barnets beste» vurderes.⁵⁶

Medisinsk behandling for kjønnsdysfori kan kort skisseres slik: Behandlingen kan omfatte pubertetsstoppende hormoner fra ca 12 års alder, kjønnskontrære hormoner og kirurgiske inngrep som fjerning av bryster (mastektomi, fra 16 år) og fjerning av eggstokker, livmor, testikler og penis (fra 18 års alder).⁵⁷ Sterilitet og behov for livsvarig hormonbehandling er vanlige følger. Utredningen som ligger til grunn for 2016-loven inneholder en påstand om at pubertetsstoppende behandling er reversibel, en kan altså gå tilbake til den en var.⁵⁸ Men kjønnskontrære hormoner har irreversible effekter. Det sies også ofte at den «kjønnsbekreftende» behandlingen må starte så tidlig som mulig, for å oppnå best mulig resultat.⁵⁹

Den 1.12.2020 avsa en britisk domstol en dom som har fått stor betydning i flere land. Den kalles *Tavistock* etter navnet på klinikken som var saksøkt.⁶⁰

Den ene saksøkeren var en kvinne som 16 år gammel hadde gjennomgått pubertetsblokkerende behandling på Tavistock-klinikken. Hennes krav var «judicial review of the practice» [lovlighetskontroll av den faglige forsvarligheten], ikke erstatning. Etter pubertetsblokkeringen ble hun satt på testosteron i tre år. Tyve år gammel ble brystene fjernet, men så kom hun i tvil om hun ville endre kjønn (avsnitt 81): «I started to realise that the vision I had as a teenager of becoming male was strictly a fantasy and that it was not possible. [...] I started to just see a woman with a beard, which is what I was.”

I domsslutningen heter det om barns mulighet til å gi informert samtykke til pubertetsstoppende behandling (avsnitt 151):

«A child under 16 may only consent to the use of medication intended to suppress puberty where he or she is competent to understand the nature of the treatment. That includes an understanding of the immediate and long-term consequences of the treatment, the limited evidence available as to its efficacy or purpose, the fact that the vast majority of patients proceed to the use of cross-sex hormones, and its potential life changing consequences for a child. There will be enormous difficulties in a child under 16 understanding and weighing up this information and deciding whether to consent to the use of puberty blocking medication. It is highly unlikely that

⁵⁴ Se nærmere Marit Halvorsen, *Rettslige grunnlag for medisinsk behandling*, Bergen 1998, s 175-188.

⁵⁵ Sandal i Hellum og Sørli (red.) 2021 s 50-53. Departementet viste til uttalelser i Johs. Andenæs *Alminnelig strafferett*, Universitetsforlaget 1956. Se også tolkningsuttalelse 8.2.2001 fra Justisdepartementets lovavdeling, § 235 - [Lovfesting av rettigheter for transseksuelle - regjeringen.no](#).

⁵⁶ Se Jessen og Sandberg i Hellum og Sørli (red.) 2021 s 251-253 og 260.

⁵⁷ Orientering til allmennheten finnes på [Kjønnsinkongruens - utredning og behandling av barn og unge under 18 år - Oslo universitetssykehus \(oslo-universitetssykehus.no\)](#).

⁵⁸ *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn* s 52: «Det informeres om at behandlingen er reversibel.»

⁵⁹ Jfr Jessen og Sandberg i Hellum og Sørli (red.) 2021 s 234 og 238 om pubertetsstoppende hormoner.

⁶⁰ [Bell -v- Tavistock judgment \(judiciary.uk\)](#). Dommen ble den 17.9.2021 opphevet i ankedomstolen, som mente at spørsmålene hørte under legene, ikke juristene: [Microsoft Word - Bell-v-Tavistock judgment 170921 \(judiciary.uk\)](#). Hvis saken hadde vært anlagt som erstatningssak, ville domstolen hatt full kompetanse, se barrister Marina Wheelers kommentar ved note 21 i [Bell v Tavistock - Wikipedia](#), lest 3.1.22.

a child aged 13 or under would be competent to give consent to the administration of puberty blockers. It is doubtful that a child aged 14 or 15 could understand and weigh the long-term risks and consequences of the administration of puberty blockers.”

Fra mai 2021 stoppet Astrid Lindgrens barnsjukhus ved Karolinska sjukhuset ny igangsetting av hormonbehandling for barn med kjønnsdysfori.⁶¹ Begrunnelsen var lav evidens for at behandlingen har ønsket effekt og de potensielt store skadevirkningene (hjerte- og karsykdommer, benskjørhet, infertilitet, kreft og trombose). Det ble også vist til vurderingen i Tavistock-dommen.⁶²

Forarbeidene til 2016-loven problematiserer ikke om personer i alderen 6-16 år er modne nok til å ta en avgjørelse om juridisk kjønn som kan føre til ønske om «kjønnsbekreftende behandling». Loven sier at en person «som opplever å tilhøre det andre kjønn» (§ 2) kan søke om endring av juridisk kjønn (sammen med en av foreldrene), uten at det er vurdert om et så ungt menneske kan overskue konsekvensene av dette. Dette står i kontrast til barnelova (nr 7/1981) § 31 som fastsetter: «Meininga til barnet skal bli vektlagt etter alder og modning.» Lovgiver har i mange tilfelle presisert dette når det er fastsatt aldersgrenser. Den seksuelle lavalder er 16 år (strl § 302) og barn kan ikke straffes før de er fylt 15 (strl § 20). Det er da lite gjennomtenkt at personer under 16 år kan ta en avgjørelse om «kjønnskifte» som kan få konsekvenser for dem livet ut.

6.3 Over 16 år

En person som har fylt 16 år, kan selv søke om endring av juridisk kjønn, § 4 første ledd. Til sammenligning er aldersgrensen i Sverige og Danmark 18 år.⁶³ Vi ser ingen grunn til at grensen i Norge skal være lavere enn 18 år.

I «Utkast till lagrådsremiss» fra det svenske Regeringskansliet i november 2021 er foreslått at grensen for å søke om endring av folkeregistrert kjønn skal være 12 år, men søknaden må fremsettes av foreldrene (vårdnadshavare).⁶⁴ Sammenholdt med norsk rett vil dette innebære strengere regler; det registrerte kjønn kan ikke endres for dem mellom 6 og 12 år. Også for ungdom 16-18 år vil foreldrenes medvirkning kreves.

En norsk ungdom kan ikke få førerkort (vegtrafikkloven § 24) eller stemme ved valg før fylte 18 års alder (valgloven § 2-1), men kan altså skifte juridisk kjønn. Dette kan skyldes at lovgiver har ment at endring av juridisk kjønn ikke er en like viktig handling, eller at forholdet til slike aldersgrenser ikke ble vurdert. I forarbeidene drøftes manglende samsvar med navnelovens 18-års grense, som ble endret ved at navneloven fikk 16-års grense (navneloven § 12).⁶⁵

Særlig interessant er at forholdet til steriliseringsloven (nr 57/1977) ikke ble kommentert. Steriliseringsloven gjelder ikke for «behandling som av medisinske eller andre grunner er rettmessig etter rettsregler utenfor denne lov», se § 1. Loven har en grense på 25 år for egen begjæring om sterilisering. Grensen er i samsvar med kunnskap om at hjernen ikke er fullt utviklet tidligere.⁶⁶ En tolkningsuttalelse fra Lovavdelingen (se note 55) omhandler

⁶¹ <https://segm.org/sites/default/files/Karolinska%20Riktlinje%20K2021-4144%20April%202021%20%28Swedish%29.pdf>

⁶² Også norske leger har uttrykt bekymring, se Wæhre 2021 s 221-224: «Manglende forskning og etisk stress hos behandlere». Se også [Kjønnskifte hos barn og ungdom: Er informert samtykke mulig? \(aftenposten.no\)](#).

⁶³ Jfr Arnesen 2020 s 63-64.

⁶⁴ [vissa-kirurgiska-ingrepp-i-konsorganen-och-andring-av-det-kon-som-framgar-av-folkbokforingen.pdf \(regeringen.se\)](#) s. 7, utkastets §§ 1 og 6. Personlig fremmøte kreves, § 5.

⁶⁵ Prop. 74 L (2015-2016) kap. 9.

⁶⁶ Jfr f eks Jessen og Sandberg i Hellum og Sørli (red.) 2021 s 255-256.

hjemmelsgrunnlaget for kjønnskifteoperasjoner, men tar bare stilling til det strafferettslige spørsmål. Vurdering av hjemmelsgrunnlaget etter steriliseringsloven overlates til Sosial- og helsedepartementet. Det vriene spørsmålet er om kjønnskifteoperasjoner skal ses som medisinsk behandling, altså behandling av sykdom, eller ikke. Hvis man ikke ser kjønnsdysfori som sykdom, faller behandling som medfører sterilitet, inn under lovens hovedregel om frivillig sterilisering og 25 års aldersgrense. Justisdepartementet antyder at kjønnskifteoperasjoner bør reguleres særskilt.

I dag tilbys «kjønnsinkongruente» 16-åringer hormonbehandling som kan føre til tap av forplantningsevnen. Kirurgisk fjerning av ytre og indre kjønnsorganer kan utføres på 18-åringer. Så alvorlige beslutninger bør ikke stå åpne for helt unge mennesker, heller ikke i samråd med lege. Slike inngrep bør være omfattet av steriliseringsloven.⁶⁷ Vi mener at «kjønnsbekreftende» behandling som kan medføre sterilitet, bør ha samme aldersgrense som «vanlig» sterilisering, 25 år.

I utredningen *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn* ble det foreslått at den alminnelige myndighetsalder 18 år skulle gjelde for endring av juridisk kjønn. De mellom 16 og 18 år måtte ha en form for godkjenning, av foreldre eller statsforvalteren.⁶⁸ I høringsnotatet foreslo departementet en 16-årsgrense slik det også ble vedtatt. Begrunnelsen var:⁶⁹

«Unge på 16 år har oppnådd tilstrekkelig alder og modenhet til å kunne sette seg inn i konsekvensene av å endre juridisk kjønn og selv vurdere og ta stilling til hva som er riktig for dem. [...] Ungdom på 16 år anses tilstrekkelig modne til å bestemme over egen helse. De må derfor også kunne ta beslutningen om endring av juridisk kjønn, en beslutning som ikke har større konsekvenser enn å avstå fra helsehjelp. [...] Ungdom som føler at beslutningen om endring av juridisk kjønn var feil, kan [...] lett rette opp feilen.»

Departementet kobler her sammen beslutning om å endre juridisk kjønn og beslutninger om helse (helserettlig lavalder 16 år). Men setningen om at 16-åringer er modne nok til å bestemme over egen helse, må modifiseres. I transplantasjonslova (nr 25/2015) er det satt 18-årsgrense for selvstendig samtykke til organdonasjon, § 7 første ledd. Steriliseringsloven har som nevnt 25 år som alminnelig aldersgrense for sterilisering, § 2, og sterilisering av personer under 18 år «må ikke tillates med mindre det foreligger særlig tungtveiende grunner for det», se § 3 in fine. Helseforskningsloven (nr 44/2008) bestemmer i § 17 at man må være 18 år for å avgi selvstendig samtykke til å delta i forskningsprosjekter «som innebærer legemsinngrep eller legemiddelutprøving». I alle disse tilfellene har lovgiver ikke hatt betenkeligheter med å stramme inn vilkårene for hvem som kan ta selvstendige avgjørelser i helse spørsmål. Begrunnelsen er åpenbar: Dette er beslutninger med potensielt store konsekvenser for fremtiden, som barn og tenåringer ofte ikke vil overskue.

Fem leger fra blant andre Folkehelseinstituttet gikk i 2020 offentlig ut mot Helsedirektoratets nye retningslinje for kjønnsinkongruens, som de mente var uforsvarlig. Legene påpekte at unge over 16 år ikke kan samtykke i eksperimentell, risikofylt, inngripende eller irreversibel behandling, som dette dreier seg om.⁷⁰

7 Andre virkninger av kjønnsidentitetsideologien

⁶⁷ Jfr uttalelsen fra Medisinsk fakultet i Oslo i Ot.prp. nr. 46 (1976–1977) *Om lov om sterilisering m.v.* s. 10 om at «disse inngrep bør underkastes både en søknadsprosedyre og en lovmessig regulering». Dette er så vidt vites ikke blitt fulgt opp.

⁶⁸ *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn*, 2015 s 113-116. Foreldrene måtte ikke protestere.

⁶⁹ Prop. 74 L (2015-2016) s 26-27. For ekspertgruppen, se «*Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn*», 2015 s 113.

⁷⁰ Pål Surén, Anne Wæhre, Kim Alexander Tønseth, Ingvild Skogen Bauge og Camilla Stoltenberg:

[Helsedirektoratet kommer med uforsvarlige retningslinjer for kjønnsinkongruens | Fem leger \(aftenposten.no\)](https://www.aftenposten.no/helse/helsedirektoratet-kommer-med-uforsvarlige-retningslinjer-for-kjonn-sinkongruens)

Lovgiveres aksept av kjønnsidentitetsideologien har hatt mange og uventede konsekvenser.

Det kommer internasjonale initiativ som for eksempel strategidokumentet «Only adults? Good practices in legal gender recognition for youth» utarbeidet av det multinasjonale advokatfirmaet Dentons i samarbeid med to organisasjoner.⁷¹ Hensikten med dokumentet er treffende beskrevet av et britisk ukemagasin:⁷²

“Its purpose is to help trans groups in several countries bring about changes in the law to allow children to legally change their gender, without adult approval and without needing the approval of any authorities. 'We hope this report will be a powerful tool for activists and NGOs working to advance the rights of trans youth across Europe and beyond,' says the foreword.”

Dokumentet analyserer rettstilstanden i en rekke land, og omtaler tre som «good practice countries»: Norge, Malta og Belgia. «Norway is the most liberal, with legal gender recognition being available at any age, although with certain conditions for different age groups.»⁷³

Dentons anbefaler virkemidler som å skille endringen av juridisk kjønn fra medisinsk behandling for å unngå argumentet om at unge mennesker ikke bør utsettes for irreversibel kirurgi (s 18-19), å argumentere med menneskerettigheter (s 19), å knytte lovendringen til mer populære reformer som likekjønnet ekteskap og å unngå pressdekning (s 20). Offentlige kampanjer kan hindre fremskritt, da folk er dårlig informert og kan misforstå (s 64).

Strategien korresponderer godt med den norske lovgivningshistorien.

Ideologien skal også anvendes for personnummer: Etter initiativ fra LDO vil kjønnsnøytrale personnumre bli innført fra 2032.⁷⁴ Skattedirektoratet anbefalte dette «i hovedsak basert på de ikke-prissatte gevinstene for personer som av ulike årsaker ikke ønsker opplysning om kjønn i personidentifikatoren», selv om den valgte løsningen er dyrere.⁷⁵ Folkeregisteret skal ikke lenger opplyse hvilket kjønn en person har. I mange sammenhenger er det likevel helt nødvendig å ha kjennskap til personers biologiske kjønn, for eksempel ved medisinsk behandling og forskning. Statistikere, samfunnsvitere og journalister vil også trenge slik kunnskap. Departementet sier at opplysning om kjønn skal fremgå i et eget informasjonsfelt i et modernisert folkeregister, slik at virksomheter som har bruk for å vite en persons kjønn fortsatt vil ha tilgang til denne opplysningen.⁷⁶ Men det helt essensielle spørsmål om hva som skal regnes som «virksomheter», ble ikke diskutert.

I denne konteksten kan en også forstå forslaget om å erstatte barnelovas § 2 første ledd om at den kvinnen som har født barnet, er barnets mor, med: «Den som har født barnet, er mor til barnet.» Barnelovutvalgets standpunkt var at ordene «kvinne» og «mann» helst ikke burde forekomme i en barnelov, da dette ikke er «i takt med tiden».⁷⁷

Motstanden mot bruken av ordene "kvinne" og "mann" viser at kjønnsidentitetsideologien har gitt opphav til et særegent *språk*, en nytale. Et viktig eksempel er uttrykket «tilskrevet»

⁷¹ [file \(trust.org\)](#). IGLYO, Dentons, Thomson Reuters Foundation 2019, 64 s. Om firmaet, se [Dentons - Home](#).

⁷² [The document that reveals the remarkable tactics of trans lobbyists | The Spectator](#), lest 9.1.22.

⁷³ Dentons 2019 s 16.

⁷⁴ Jfr Prop. 1 LS (2017-2018) *Skatter, avgifter og toll 2018*, kap 39. Skatteetaten informerer: [Nye fødselsnummer og d-nummer fra 2032 - Skatteetaten](#).

⁷⁵ Finansdepartementets høringsnotat: [h_notat_ene_personidentifikator.pdf \(regjeringen.no\)](#) s 7 og 13. Merknader anslås til 340 millioner kroner.

⁷⁶ [Prop. 1 LS \(2017-2018\) \(regjeringen.no\)](#) s 276.

⁷⁷ NOU 2020:14 *Ny barnelov*, lovutkastet § 2-2 første ledd. «Det er, slik utvalget ser det, i takt med tiden å bygge loven rundt ord og uttrykk som alle kan kjenne seg igjen i, og som tar hensyn til at barn i dag vokser opp i svært ulike familier.» S. 119 pkt 9.1.4. Forslaget ble fremsatt i Sørli 2013, <http://urn.nb.no/URN:NBN-no-36032>, s 124, dette nevnes ikke.

eller «tildelt» (assigned) kjønn i stedet for biologisk kjønn: Et lite antall barn fødes med uklart kroppslig kjønn, om lag 0,022 %.⁷⁸ De får «tilskrevet» eller «tildelt» kjønn ved fødselen. Men samme uttrykk brukes nå også om barn som *ikke* er født med uklart kroppslig kjønn. Den sterke økningen i tallet på jenter som henvises til Nasjonal behandlingstjeneste for kjønnsinkongruens (NBTK) beskrives slik av lederen for tjenesten: «Økningen utgjøres primært av tenåringer som ble tildelt kvinnelig kjønn ved fødselen.»⁷⁹ Språkbruken gjennomsyrrer offentlige dokumenter og støtter forestillingen om at kjønn ikke er noe du blir født med, men noe legene gir deg.⁸⁰ Derfra er veien kort til å hevde at biologisk kjønn er irrelevant. Kjønn bestemmer du selv.

Det er også utviklet egne ord for dem som *ikke* deler ideologien. Den som spør om menn skal ha adgang til damegarderoben, vil kunne bli skjelt ut for å være en «TERF», som er akronym for «trans-exclusionary radical feminist».⁸¹ Det nye språket er så vidt vanskelig at Bufdir har utarbeidet en egen ordliste.⁸² Her heter det at «Lhbtqi» står for «lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, interkjønnpersoner og queerpersoner». LDO benytter «LHBTIQ+», uten at det fremgår hva plusstegnet står for.⁸³ De som ikke bruker nytalen, kan lett bli anklaget, jfr punkt 2 om hatefulle ytringer.

8 Kan 2016-loven virke mot sin hensikt?

Det har vært en eksplosiv økning av antall unge jenter som søker seg til «kjønnsbekreftende behandling». I Sverige økte antallet i aldersgruppen 10-19 år fra 28 til 536 mellom 2008 og 2017.⁸⁴ For Storbritannias del fremgår det av Tavistock-dommen (avsnitt 31-32) at det i 2009 var 97 henvisninger og at tallet i 2018 var 2 519, hvorav 76 % jenter. I Norge var det i 2017-2019 ca 200 årlige henvisninger til Rikshospitalet, ca 70 % jenter. Flere unge har dessuten fått hormoner av privatpraktiserende leger og/eller fjernet brystene på private kirurgiske klinikker, her eller i utlandet.⁸⁵

En kan undre seg om muligheten for å endre juridisk kjønn etter 2016-loven har hatt innvirkning på denne økningen. Mot dette taler at man har sett tilsvarende utvikling i mange land med forskjellig lovgivning. Kjønnsideitetsideologien har stor utbredelse og påvirker ungdommers holdninger. De utsettes også for intens påvirkning på nettstedet.⁸⁶

Sett fra enkeltindividets ståsted, er det rimelig å anta at endring av juridisk kjønn kan være en spore til å be om «kjønnsbekreftende» behandling. Mens statusendringen tidligere var siste trinn i forløpet mot «riktig kjønn», kan den nå være det første skrittet. Har en jente først registrert seg som gutt, eller omvendt, kan det være nærliggende å starte behandling for å oppnå det andre kjønnets fysiske trekk.

---

⁷⁸ Wæhre 2021 s 204 med henvisninger: ca ett av 4 500 barn per år er det internasjonale anslaget, altså 0,022 %.

⁷⁹ Wæhre 2021 s 221.

⁸⁰ Slik *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn*, Helsedirektoratet 2015, s 8 og 114, og [Lhbtqi-ordlista \(bufdir.no\)](#) under «Kjønnsideitet».

⁸¹ Se f eks [TERF - Wikipedia](#), lest 12.1.22: Termen ble opprinnelig brukt om feminister som mener at «transkvinner» ikke skal ha adgang til kvinnegarderobe og at «transkvinner» ikke er kvinner.

⁸² [Seksuell orientering, kjønnsideitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika \(bufdir.no\)](#), lest 5.1.22.

⁸³ [LDO - LHBTIQ+](#), lest 5.1.22. Kanskje er det ment for at flere bokstaver kan komme til etter hvert.

⁸⁴ [Explosionsartad ökning av tonåringar som genomgår könskorrigering | SVT Nyheter](#) om Uppdrag granskning i 2019, lest 2.1.22.

⁸⁵ Wæhre 2021 s 221 og [Vi har fått en eksplosiv ökning i antall tonåringsjenter som önsker å skifte kjønn. Tar du ansvaret. Bent Høie? | Anne Wæhre og Kim Alexander Tønseth \(aftenposten.no\)](#) fra 2018.

⁸⁶ Se f eks Ekman 2021 s 173-175 og 182 og *Tavistock* avsnitt 78 (Keira Bell).

Det som er sikkert, er at slike overveielser ikke inngikk i det norske lovarbeidet. Ingen faremomenter ble trukket frem. Forslag om en refleksjonsperiode (ventetid) som Danmark og Sverige har, og som Harry Benjamin-senteret anbefalte i sin høringsuttalelse, ble avfeid med at det kunne bli opplevd som formynderisk.⁸⁷

Hovedformålet med loven var som nevnt å avskaffe den norske praksisen med å kreve kastrasjon eller annen form for sterilisering før skifte av juridisk kjønn. Slikt skifte skulle bygge på selvbestemmelse.⁸⁸ Tidligere måtte en få diagnosen «transseksualisme» av Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme ved Rikshospitalet og gjennomgå medisinske inngrep. Nå skjer endring av juridisk kjønn ved å sende inn en svarslipp til folkeregistermyndigheten.

Paradoksalt nok kan loven føre til det motsatte av hensikten, som var å avskaffe tvang til hormoner og kirurgi. Loven fremmer en ideologi om at personer kan være «født i feil kjønn» og at det kan kreves medisinsk behandling for å rette opp dette. Loven legger til rette for at barn helt ned til 6 års-alder kan få endret sitt juridiske kjønn. For mange vil dette følges opp av pubertetsstoppende hormoner, kjønnshormoner og kirurgiske inngrep i bryster og kjønnsorganer, eller deler av dette.

En alternativ strategi kunne være den som Aftenpostens Ingunn Økland ga uttrykk for i 2018: «Det er gammeldags å skjære i friske kropper» og «[k]anskje er det en feilslutning å mene at man kan operere seg frem til et samsvar mellom indre og ytre, mellom kjønnsorganer og identitet».⁸⁹

I ICD, den internasjonalt anerkjente og benyttede diagnosemanualen utarbeidet av WHO, er diagnosen «transseksualisme» nå erstattet med «kjønnsinkongruens».⁹⁰ Diagnosen har ikke lenger noen betydning for skifte av juridisk kjønn i Norge, men den har sikkert betydning for hva slags behandling som tilbys. WHO's kriterier for diagnosen er forbløffende gammeldage. Grunnvilkåret i «HA61 Gender incongruence of childhood» er et sterkt ønske om å tilhøre det andre kjønn, men så kommer det (uthevet her): «and make-believe or fantasy play, toys, games, or activities and playmates that are *typical of the experienced gender rather than the assigned sex*». Slik oppførsel skal ikke *alene* være basis for diagnosen, heter det, så den har sikkert stor betydning. *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn* taler om «barn som utfordrer de kulturelle forventningene til kjønn».⁹¹ En jente som leker med biler og en gutt som leker med dukker, risikerer altså å bli forstått som mulig «kjønnsinkongruent».

Burde vi ikke heller arbeide for et samfunn der enhver kan oppføre seg og kle seg etter eget ønske, uavhengig av gamle kjønnsstereotyper? I Norge er det fullt mulig å skifte juridisk kjønn tilbake til det en hadde.⁹² Men kroppen sin får en ikke tilbake.

---

⁸⁷ Prop. 74 L (2015-2016) s 19-20.

⁸⁸ *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn*, 2015, s 102-104 og Prop. 74 L (2015-2016) s 16-17.

⁸⁹ [Det er gammeldags å skjære i friske kropper | Ingunn Økland \(aftenposten.no\)](#) fra mai 2018, lest 2.1.22. I samme retning Agnes Bolsø, lest 2.1.22: [Kjønnsforskerne tier, men forsker på transkjønn | Kilden \(kjønnsforskning.no\)](#) «Vi er her inne i tenking om at kjønn kan behandles medisinsk, akkurat slik legene i sin tid forsøkte å kurere homoer – som jo fortsatt skjer en del steder.»

⁹⁰ [ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics \(who.int\)](#)

⁹¹ *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn* s 131.

⁹² Prop. 74 L (2015-2016) s 31.